

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

УДК 340.12

КОНЦЕПЦІЯ «ТРУДОВОЇ МОНАРХІЇ» В. ЛИПИНСЬКОГО

Л. С. ПРОТОСАВІЦЬКА, кандидат історичних наук, доцент кафедри
теорії та історії держави і права

**Національний університет біоресурсів і природокористування
України**

E-mail: protosavitska@gmail.com

Анотація. У статті викладено консервативні погляди В. Липинського. Проаналізовано типи державного устрою, досліджено місце кожної соціальної верстви суспільства в розбудові монархічної держави.

Ключові слова: консерватизм, монархізм, аристократія, нація.

Актуальність теми обумовлена потребою вивчення історії виникнення та діяльності консервативної монархічної суспільно-політичної течії в Україні, що відіграла важливу роль у процесі витворення української державності в 1917–1918 роках.

Мета статті полягає в тому, щоб на основі залучених джерел та літератури про діяльність і політико-правові погляди В. Липинського визначити особливості концепції консерватизму в Україні у першій чверті ХХ століття.

Виклад основного матеріалу. Консерватизм у перекладі з латинської (*conservo* – зберігаю) означає ідеологічну прихильність традиційним цінностям і порядкам, соціальним або релігійним доктринам. Головною цінністю вважається збереження традицій суспільства, його інститутів і цінностей [1].

Найбільш впливовим представником українського консерватизму і водночас найоригінальнішим українським політичним мислителем після М. Драгоманова вважається В'ячеслав Липинський (1882–1931 рр.), який належав до відомого шляхетського роду. Він закінчив філософський факультет Краківського університету. У роки Першої світової війни служив офіцером у російській армії. Липинського вважають одним із організаторів Української демократичної хліборобської партії. Перебуваючи в еміграції, працював професором Українського наукового інституту в Берліні. Автор понад 200 наукових праць, найвідомішими з яких є «Листи до братів-хліборобів. Про ідею і організацію українського монархізму» [2] (1926 р.), «Хам і Яфет. З приводу десятих роковин 16/29 квітня 1928 р.» [3], Покликання «варягів» чи організація хліборобів. Кілька уваг з приводу статті Є. Х. Чикаленка «Де вихід?» [4] та ін.

Основні питання, що порушуються в даних працях, стосуються проблеми української державності, ролі еліт, громадських та військових інститутів в історичному процесі. Так, досліджуючи історію української держави часів Богдана Хмельницького в книзі «Україна на переломі 1657 – 1659» Липинський розглядає Хмельниччину як процес розбудови української державності, а Богдан Хмельницький постає фундатором української держави [5].

У реальному житті Липинський намагався знайти альтернативу Хмельницькому. На цю роль, на його думку, підходив П. Скоропадський, який, користуючись підтримкою австрійсько-німецької армії, 29 квітня 1918 р. став гетьманом України. У гетьманській державі П. Скоропадського Липинський обіймав посаду посла України у Відні.

Після падіння Гетьманату між Скоропадським і Липинським виникли розбіжності на ґрунті моделі монархізму: чи то європейського, конституційного (як в Англії), чи то східного, деспотичного (як у Росії). Гетьман схилявся до східної моделі, яку Липинський вважав не прийнятною для української держави.

Консерватизм у розумінні Липинського являє собою утвердження серед громадян України організованих сил авторитету, дисципліни, правопорядку, політичної культури, здатних приборкати анархію і свавілля, і, нарешті, релігійний етнос – основа становлення морального порядку, без якого неможливо сформувати націю, збудувати державу.

Він схилявся до думки, що кожний народ в своїй історії мусить пройти період монархії. Це має бути трудова, правова й спадкова (дідична) монархія на чолі з гетьманом. Ідея монархії має виступати консолідуючим чинником українського суспільства, вона повинна відповідати державницькій традиції, започаткованій ще Б. Хмельницьким. Висновок на користь такої монархії В. Липинський зробив на основі аналізу виокремлених ним трьох основних форм і методів державного правління: демократії з республікою; охлократії з диктатурою; класократії з правовою – «законом обмеженою і законом обмежуючою» – монархією.

Вчений стверджував, що устрій класократії відзначається рівновагою між владою і свободою, між консерватизмом і прогресом. У цій системі громадянство наділено свободою економічної, культурної і політичної самодіяльності. Суспільство класово диференційоване, а верхні групи всіх класів входять до загальнонаціональної провідної верстви. Основний стрижень провідної верстви становлять люди породи «войовників – продуцентів», які у минулому були хліборобами, а згодом перетворилися на робітничо-індустріальну аристократію.

Саме еліта (аристократія) має виступити провідником і організатором нації. На його думку, кожна верства має власну еліту. Еліта являє собою «організацію сильної і авторитетної групи, навколо якої могла б об'єднатись (як колись у варязько-князівській чи шляхетсько-козацькій добі) і політично організуватись українська нація. Без теоретичного і практичного розв'язання цієї проблеми ніякі, навіть

найкращі орієнтації не допоможуть українцям стати нацією і державою» [6, с. 28].

В. Липинський підкреслював, що аристократія – це активна меншість, а не пасивна більшість. Це єдина «реальна, національно і державно творча сила України» [7, с. 25–26]. Він зауважував, що аристократія завжди повинна поновлюватися, інтегруючись з іншими соціальними верствами, що становлять монархічну державу. Формування аристократії забезпечують представництво у її складі всіх суспільних класів і станів: промислового (фабриканти, інженери, робітники), хліборобського (поміщики, селяни, сільськогосподарські робітники), купецького і фінансового (всі, хто живе з обміну продуктами), комунікаційного (залізничники, водії), інтелігенції.

У своїх працях Липинський обґрунтовував ідеї активної участі української шляхти (аристократії) в політичному та національному відродженні української держави, адже сам належав до старовинного роду українсько-польської шляхти. Аристократію він називав джерелом консервативної влади, яка старша за саму владу, «оперта на традицію, а не фізичну силу чи бунт», на «свідомість Землі, а не Орди» [3, с. 72].

Повертаючись до форм і методів державного правління, зауважимо, що Липинський надає перевагу класократії як спадковій конституційній монархії, при якій допускаються свобода критики та опозиція, де наявність опозиції не призводить до революційних змін, оскільки опозиція діє в рамках традиційного правопорядку.

Класократія як спосіб організації державної влади, на думку В. Липинського, забезпечує єдність нації та буржуазний парламентаризм, соціалізм і націоналізм. Перший роз'єднує націю за партійною ознакою, другий – за класовою, а третій – за етнічною [8].

Для такої форми як демократія, стверджує мислитель, характерним є порушення рівноваги між свободою і владою на користь першої. При демократії розхитуються підвалини правопорядку та дисципліни. Державна влада стає знаряддям приватних інтересів. Влада, зазначав він, спочиває в руках багатіїв. Вчений наводить такі приклади демократії: римська республіка доби занепаду, Франція Третьої Республіки, польська шляхетська Річ Посполита, російська керенщина і українські відповідники [8].

У вступі до своєї праці «Релігія і церква в історії України» В. Липинський пише: «Я думаю, що влада народу мусить бути обмежена точно означеними правами монарха, персоніфікуючого собою цілу націю і цілу державу – так само, як влада монарха мусить бути обмежена точно означеними політичними правами народу» [9].

Охлократія за Липинським являє собою суспільно-політичний лад, при якому меншість творить шляхом організації різнорідних елементів одній верстві, яка необмежено панує над громадянством. Охлократична держава – це деспотична монархія, в якій монарх – самодержавець, вождь – диктатор. Вчений зараховував до таких охлократичних держав старі східні деспотії, європейський «освідчений абсолютизм» XVIII ст., революційній диктатурі у Франції, модерний фашизм та більшовизм.

Він вважав, що ці три типи чергуються з певною послідовністю: так ослаблена надмірним матеріального добробуту класократія вироджується в демократію, яку штовхає до прірви охлократія, для боротьби з якою згуртовується класократія, за якої держава існує для нації.

На підвалинах своєї теоретичної доктрини Липинський будує конкретну українську політичну програму, що базується на таких юридичних та економічних засадах: 1) гарантія недоторканності особи; 2) забезпечення права приватної власності на землю; 3) проведення аграрної реформи; 4) гарантія об'єднання в українській державі всіх українських земель, а в зовнішній політиці – військового та економічного союзу з Росією і Білорусією [6, с. 29].).

Обґрунтовуючи ідею створення незалежної української держави, мислитель на перший план спочатку висував її демократичний характер, вважаючи, що тільки демократія може стати твердою опорою державності. Проте форму державності для України В. Липинський шукав поза демократією, більшовицькою диктатурою та націоналізмом. Найбільш прийнятною для України є згадувана вище конституційна монархія [10].

Дане твердження вчений обґрунтовує виводячи та досліджуючи основні підвалини Української держави, такі як: класократія, територіальний плюралізм, український консерватизм та релігійна етика. Він вважав, що тільки власна держава, збудована українською нацією на своїй етнографічній території, врятує націю від економічного розпаду та кривавої анархії. Лейтмотивом творчості В. Липинського є слова: «Ніхто нам не збудує держави, коли ми самі її собі не збудуємо, і ніхто з нас не зробить нації, коли ми самі нацією не схочемо бути» [8]. Така держава можлива за умови спільної для усіх класів національної культури, спільної оборони своєї території і спільного для усіх права нації на самовизначення [11].

Аби консолідувати та витворити державу, на думку мислителя, слід сконцентрувати владу в руках однієї особи – гетьмана, який сам би міг очолити державну оборону та перебрав би на себе керівництво державною адміністрацією через кабінет міністрів. Влада гетьмана мала бути обмежена двома законодавчими палатами. Нижню палату представляли б з'їзд Рад поодиноких земель, а вищу палату – Трудова рада державна [11].

В. Липинський дає своє визначення і поняттю української нації. «Зрештою, – пише він, – як нема чистокровних американців – нема чистокровних українців. Колонія єсть колонія: осідок людей різних племен, рас і вір. Українцем єсть всякий, хто хоче, щоб Україна перестала бути колонією; щоб з різних її племен, рас і вір повсталала одна держава українська. А творцем України є той, хто в святе діло унезалежнення української колонії приносить все найкраще, що єсть у ньому: в тій культурі, з якої він до українства прийшов». І далі: «Нація – це реалізація хотіння до буття нацією. Коли нема хотіння, виявленого в формі ідеї, – нема нації. Але так само нема нації, коли це хотіння не реалізується в матеріальних формах держави» [12].

Мислитель зазначає, що нація має прямувати чи вгору, тобто розвиватися, чи прямувати донизу, тобто деградувати. Вибір шляху залежить від керівництва нацією – організаторів чи руйнівників [12].

Крім того, нація у В. Липинського виступає не як етнічна, а як політична спільність, що включає в себе усіх громадян держави, незалежно від їхньої етнічної приналежності. Всі нації, які не витворили держав, він поділяє на поневолені нації та недержавні нації [13, с. 57].

У праці «Листи до братів-хліборобів. Про ідею і організацію українського монархізму» [2] вчений доводить, що різниця між націями поневоленими і недержавними є незначною на перший погляд, проте ця різниця суттєва. На поневолені нації тисне зовнішня сила, що підкоряє їх собі, однак ці нації весь час прагнуть звільнитися від чужоземного гніту. Недержавні ж нації самі запрошують чужоземну владу. Ось чому мислитель зараховував українців не до поневолених, а до бездержавних націй, які сприймають своє становище як нормальне, бо вважають ту зовнішню силу, що керує ними, своєю рідною (оскільки частина українців відчують себе не окремою нацією, а частиною певної великої єдності – «руського» або «слав'янського» народу) [14, с. 32].

Липинський був переконаний у тому, що російська орієнтація, в формі заведення в Україні російської державності, не допоможе нашому національному об'єднанню, тому вона для нас, хліборобів, не годиться. Проте він наголошував, що географічне положення України, спільне історичне минуле, спільні економічні інтереси вимагають, щоб ми з Росією та Білорусією, як зовсім окрема та суверенна Українська національна держава, утворили тісний мілітарний та економічний союз. Ми разом маємо шукати собі союзників у Європі [10].

Також мислитель наголошував, що релігійна єдність є важливою для формування української нації. На його думку, лише християнська етика спроможна створити моральний клімат, необхідний для державного будівництва [15].

Висновки і перспективи. Отже, монархічні погляди в поєднанні із засадами християнства, етики й консерватизму становлять зміст політичної концепції В. Липинського, концепції, яка лягла в основу державницького, консервативного напрямку в українській політичній та правовій думці. Оскільки держава була вузловим питанням у концепції В. Липинського, то він намагався пояснити роль соціальних верств у політичному житті народів, стверджував, що саме держава має об'єднати мешканців території в органічну цілість. Цей організм як наслідок спільного життя та спільних інтересів породжує колективну свідомість і раціональне бажання суспільного самовираження у формі власної нації. Передумовою цього самовираження є існування держави, оскільки, на думку В. Липинського, ідея бажання, кінцевою метою якого є створення нації, може реалізуватися тільки в матеріальних формах держави. Загалом, В. Липинський – визначний мислитель свого часу. І хоча концепція «трудої монархії» виявилася безперспективною, багато з

його ідей щодо утвердження незалежної Української держави зберегли своє неминуще значення, а його розуміння територіального патріотизму як солідаризацію усіх мешканців України на ґрунті любові до рідної землі, незалежно від етнічного походження, соціально-класової належності, віросповідання є досить актуальним в наш час розбудови незалежної української держави.

Список літератури:

1. Тлумачний словник : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lingvo.ua/uk/Interpret/uk-ru/%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%81%D0%B5%D1%80%D0%B2%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B7%D0%BC>.
2. Липинський В. Листи до братів-хліборобів. Про ідею і організацію українського монархізму / В. Липинський ; ред. Я. Пеленський. – К. : Київ-Філадельфія, 1995. – 470 с.
3. Липинський В. Хам і Яфет. З приводу десятих роковин 16/29 квітня 1928 р. / В. Липинський // Сучасність. – 1992. – № 6. – С. 63–85.
4. . Липинський В. Покликання «варягів» чи організація хліборобів. Кілька уваг з приводу статті Є. Х. Чикаленка «Де вихід?» / В. Липинський. – Нью-Йорк: Булава, 1954. – С. 25–26.
5. В. Липинський – видатний представник українського консерватизму. Життєвий шлях і громадсько-політична діяльність : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.refine.org.ua/pageid-4744-1.html>
6. Дашкевич Я. Хам чи Яфет. Липинський і українська революція / Я. Дашкевич // Україна: Наука і культура. – К., 1996. – Вип. 29. – С. 28.
7. Лисяк-Рудницький І. Історичні есе : в 2 т. – К. : Основи. –Т. 1. / пер. з англ. М. Бадік, У. Гавришків, Я. Грицак, А. Дешиці, Г. Киван, Е. Панкєєвої, 1994.
8. Консерватизм. В'ячеслав Липинський, Стефан Томашівський, Василь Кучабський : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://npu.edu.ua/e-book/book/html/D/iplp_kspd_Shlachtun_Politologia/2810.html
9. Релігія і церква в історії України. – Філадельфія, 1925 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://shron.chtyvo.org.ua/Lypynskyi_Viacheslav/Relihiia_i_tserkva_v_istorii_Ukrainy_vyd_1925.pdf
10. «Система підвищення кваліфікації викладачів у Польщі та Україні»: System doskonalenia zawodowego nauczycieliw Polsce i na Ukrainie / Pod redakcją Sofii Sokolovej, Magdaleny Gołdzińskiej. – Instytut Innowacji Biznesu. – Kielce, 2013. – 127 с. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kiido.npu.edu.ua/index.php/ua/kursy/dlia-vykladachiv/165-literatura>.
11. Політична думка В'ячеслава Липинського : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ua.textreferat.com/referat-11423-2.html>
12. Політичні погляди Липинського : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ua-textreferat.com/%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D1%96_%D0%BF%D0%BE%D0%B3%D0%BB%D1%8F%D0%B4%D0%B8_%D0%9B%D0%B8%D0%BF%D0%B8%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%B3%D0%BE
13. Гришко В. В'ячеслав Липинський і його творчість / В. Гришко, М. Базілевський, П. Ковалів. – Нью-Йорк, 1961 (уривки: Хроніка-2000. – Вип. 37–38. – К., 2000). – С. 57.

14. Пеленський Я. В. Липинський – засновник державної школи в укр. історіографії / Я. Пеленський // Укр. іст. ж-л. – 1992. – № 2. – С. 32.

15. Лисяк-Рудницький І. Вячеслав Липинський / І. Лисяк-Рудницький // Сучасність. – 1961. – № 6.

References:

1. Tlumachnyi slovnyk. Available at: <http://www.lingvo.ua/uk/Interpret/uk-ru/%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%81%D0%B5%D1%80%D0%B2%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B7%D0%BC>

2. Lipynskyi V. (1995) lysty do brativ-khliborobiv. Pro ideu i orhanizatsiu ukrainskoho monarkhizmu/ Redaktor Y.Palenskyi [History teachings of the state and law].Kyiv.: Kyiv-Filadelfia, 470.

3. Lipynskyi V. (1992) Kham I Yafet. Z pryvodu desiatykh rokovyn 16/29 kvitnia1928 r. [History teachings of the state and law]. Syuchasnist.- №6, 63–85.

4. Lipynskyi V. (1954). Poklykannia «variahiv» chy orhanizatsia khliborobiv. Kilka uvah z pryvodu statti Ye.Kh. Chekalenka « De vyxid ?»[History teachings of the state and law]. N-Y: Bulava, 25–26.

5. V Lipynskyi – vydatnyi predstavnyk ukrainskoho konservatyizmu. Zhyttevyi shliakh I hromadsko-politychna dialnist. Available at:<http://www.refine.org.ua/pageid-4744-1.html>

6. Dashkevych Ya. (1996) Kham chy Yaft. Lipinski I ukrainska revoliutsiia. ?»[History teachings of the state and law]. Ukraina: Nauka i kultura. Vup. 29.,Kyiv, 28.

7.I. Lysyak-Rudnytskyi. (1994) Istorychne esse. V 2 t. Tom 1. Per.z anhl M. Badik, William Gavryshkiv, J. Hrycak, a fraction A., G. Cucumis Metuliferus, E. Pankeyevoyi [History of Ukraine] Kyiv: Osnovy, 149–158.

8.Konservatyzm. Vyacheslav Lipynskyi, Stefan Tomaszewski, Basil Kuchabskyi. Available at:http://npu.edu.ua/le-book/book/html/D/iplp_kspd_Shlahtun_Politologia/2810.html

9.«Relihiia i tserkva v istorii Ukrainy» - Philadelphia 1925.Available at: http://shron.chtyvo.org.ua/Lypynskyi_Viacheslav/Relihiia_i_tserkva_v_istorii_Ukrainy_vyd_1925.pdf

10. «SystemapidvyshchenniakvalifikatsiiivkladachivyPolshchitaUkraini»:SystemdoskonaleniazawodowegonauczycieliwPolsceinaUkrainie(2013).Podredakcja SofiiSokolovej, MagdalenyGoldzińskiej. – InstytutInnowacjiBiznesu. – Kielce, 127. Available at: <http://kiido.npu.edu.ua/index.php/ua/kursy/dlia-vykladachiv/165-literatura>

11. Politychna dumka Vyacheslav Lipynskyi. Available at: <http://ua.textreferat.com/referat-11423-2.html>

12. Politychni pohlady Lipynskyi Available at:http://ua-referat.com/%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D1%96_%D0%BF%D0%BE%D0%B3%D0%BB%D1%8F%D0%B4%D0%B8_%D0%9B%D0%B8%D0%BF%D0%B8%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%B3%D0%BE

13. V. Grishko, Bazilevskyy M., P. (2000). Kuznetsov Vyacheslav Lipinski liohotvorchist - NewYork, 1961(uryvkyKhronika-2000).-Vyp. 37 – 38. – Kyiv, 57.

14. Y. Pelensky Lipynskyi – zasnovnykderzhavnoishkolyvukr. istoriohrafii(1992).[HistoryofUkraine].Ukr. ist. Zh-l., №2., 32.

15. I. Lysyak-Rudnytsky (1961). Vyacheslav Lipynskyi[HistoryofUkraine] Suchasnist, №6.

КОНЦЕПЦИЯ «ТРУДОВОЙ МОНАРХИИ» В. ЛИПИНСКОГО

Л.С. Протосавицкая

Аннотация. В статье изложены консервативные взгляды В. Липинского. Проанализированы типы государственного устройства, исследовано место каждой социальной группы общества в развитии монархического государства.

Ключевые слова: консерватизм, монархизм, аристократия, нация.

THE CONCEPT OF «LABOR MONARCHY» V. LYPYNSKYI

L. Protosavitska

Abstract. In the article the conservative views V. Lypynskoho. Analyze the types of government, studied the place of every social stratum of society in the development of the monarchical state.

Key words: conservatism, monarchism, the aristocracy, the nation.

УДК 34.03

КЛАСИФІКАЦІЯ ВИДІВ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

І.І. ШЕМЕЛИНЕЦЬ, кандидат юридичних наук, доцент

доцент кафедри теорії та історії держави і права

**Національний університет біоресурсів і природокористування
України**

E-mail: shemelynets@meta.ua

Анотація. Наукова стаття присвячена вирішенню проблеми класифікації видів юридичної відповідальності і розроблення системи критеріїв, за допомогою яких може бути проведена така класифікація.

У статті аналізується сучасний стан нормативного закріплення конкретних видів юридичної відповідальності, виділяються недоліки такого закріплення та наголошується на відсутності єдиних чітко визначених обставин, що провокують виникнення нових її видів.

Підкреслюється необхідність розроблення єдиних теоретичних конструкцій та дефініцій, які б давали можливість повного з'ясування правової природи кожного окремого виду юридичної відповідальності. У цьому контексті доцільно говорити про прийняття окремого